

ІНДИВІД ТА СОЦІУМ У «ТУРБУЛЕНТНУ» МОДЕРНУ ДОБУ: МНОЖИННІСТЬ ДОСВІДІВ, ПРАКТИК І СТРАТЕГІЙ (огляд Міжнародної конференції молодих дослідників «Досліджуючи минуле: людина в умовах модерну»)

Цікавість істориків до модерної доби поєднується із критичним ставленням до модернізаційної парадигми та штучності періодизацій у сучасній історіографії. Справді, явище модерну є настільки ж складним і багатограним, наскільки ж стереотипізованим і схематизованим воно часом виступає у історіографічних розвідках. Розуміння множинності досвідів, практик і стратегій людей модерної доби народжується тоді, коли між дослідниками з найрізноманітнішими зацікавленнями відбуваються обговорення та діалог. Поділитися своїм дослідницьким досвідом, гіпотезами та інтелектуальними викликами молоді науковці мали змогу під час чергової міжнародної конференції кафедри історії НаУКМА «Досліджуючи минуле: людина в умовах модерну», що проходила у Центрі польських та європейських студій імені Єжи Гедройця 31 січня – 1 лютого 2020 р. Організацій цього заходу завдячуємо завідувачці кафедри історії НаУКМА Наталі Шліхті та викладачці кафедри Оксані Клименко.

Структура заходу відображала вже згадану поліфонічність досвіду людини модерної доби. Конференція складалася із семи секцій, що розкривали окремі аспекти життя людини в умовах різних проявів модерну та пропонували строка-ту методологічну оптику. Учасники також мали змогу відвідати майстер-класи викладачів кафедри: Максима Яременка «Як описуються предмети Національного музейного фонду та як досліднику довідатися про джерела з музейних колекцій» і Наталі Шліхті «Як написати статтю для наукового журналу: корисні лайфхаки». Якщо на кожній із секцій у учасників відбувалася інтенсивна методологічна (само)рефлексія, то воркшопи були спрямовані радше на те, щоб молоді дослідники дізналися про речі вкрай практичні, без яких дослідницьке повсякдення складно уявити, до того ж висловлені у жвавій та цікавій манері. Перша секція, що була присвячена модерній Російській імперії, розставила акценти у дискусії про модернізацію. Дискусантка

Дарина Подгорнова, аспірантка кафедри історії НаУКМА, порушила важливе питання модернізації як теоретичної рамки дослідження, що може не лише надавати концептуальній цілісності дослідженню, а й значно обмежувати його. Усі доповіді так чи так стосувалися саме перетворень, які зазвичай називають «модернізаційними». Основною темою було набуття агентності соціальними групами, які цієї агентності до модернізаційних перетворень не мали. Зокрема, доповідь Миколи Буланого (Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара) про набуття євреями дворянства під час реформи Олександра II та Ігоря Карпенка про соціальний захист працівниць цукрових виробництв другої половини XIX ст. – початку XX ст. (НаУКМА) стосувалися дуже бурхливого у сенсі соціальних, культурних та інтелектуальних змін періоду для Російської імперії. Питання дослідницької оптики, а саме яким чином мікроісторичне дослідження цю теоретичну рамку модернізаційних процесів підважує, було висловлено у доповіді Ганни Клименко (НаУКМА). Під час другої секції доповідачки Тетяна Якусик (НаУКМА), Марія Коцюрuba (НаУКМА) та Світлана Довгань (НаУКМА) звернулися до теми досвіду, який є дуже важливим і злободенним для людей минулого та водночас не завжди помітним і цікавим для істориків сучасності. Повсякдення містян модерного міста, а саме харчування, медицину та життєвий простір, дослідниці розглядають по-різному. У розвитку аптечної мережі Марія Коцюрuba вбачає ширший тренд зростання доступності лікування як такого, Світлана Довгань звертає увагу на житло як політично-обумовлений ресурс для інтелігенції, а Тетяна Якусик розглядає харчування з точки зору специфіки забезпечення Київської духовної академії досліджуваного періоду. Під час дискусії дискусантка Надія Уфимцева (НаУКМА) сформулювала важливе питання стандартизації повсякдення та побуту у модерній добі, зміни встановлених стандартів у часі. Питання співвідношення інди-

відуального та соціального в історичних працях відкрила третя сесія: доповіді Євгена Ящука (НаУКМА) про стратегії міжособистісної комунікації у дипломатів під час Берлінського конгресу, Марії Ваніної (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна), що відтворює біографію композитора Миколи Лисенка, та Віри Щербіни (НаУКМА) про діяльність Ініціативної групи захисту прав інвалідів у СРСР. Кожна доповідь, так чи так, стосується комунікації, а інтерпретації побудовані на специфічних джерелах, які не сприяють усталенням у соціальній історії широким узагальненням. Саме цю проблему історичної біографістики, історії індивідуального досвіду виокремив під час обговорення дискусіант секції Мартін-Олександр Кислий.

Важливий домен дослідження радянського минулого – розвідки на тему ідеології та медіумів, які її транслюють. Сучасній історіографії вже недостатньо категоричності тоталітарної парадигми для розуміння того, як працювала радянська система виховання та формування індивіда. Четверта секція конференції, присвячена вихованню людини у 1920–1940-х рр., також суттєво відійшла від шаблонного бачення радянського населення як рівно заідеологізованої маси. Картину відносин індивіда з владою сучасні історики пишуть значно тоншими та нюансованими мазками. Зокрема, Микола Асанішвілі (магістр історії, вільний дослідник) демонструє, що дуже важливий інструмент творення «нової радянської людини», яким є середня освіта, не виконує свою функцію миттєвого морального оновлення на периферії через низку причин, а внаслідок цього втрачається і ілюзія тотальності та всепроникності радянського офіційного дискурсу. Інший ресурс, який активно використовували для ретрансляції ідеологічних меседжів, це, звісно ж, мистецтво кіно, котре поєднувало візуальні інструменти та інструменти сторітелінга для поширення цілком конкретних політичних сенсів. Дослідник Ярослав Сусоєв (НаУКМА), однак, підкреслює неможливість ефективної експлуатації цього ресурсу у 1920-х, коли кінофікації заважали як брак матеріальних ресурсів, так і специфіка запиту масового глядача. Втім, як наголосив доповідач, ситуація змінилася у 1930-ті. Дещо з іншого ракурсу на проблему дивиться Шон Ліс (Університет Альберти, Канада), котрий дослідив комплексний образ дитини-солдата як важливого елементу пам'яті про Другу світову війну, що формувався у радянському кінематографі та публічному дискурсі пригадування війни як такому.

Важливу специфікою сучасних історичних праць про ХХ століття є новий погляд на війну. Це зумовлено як ширшим колом джерел та появою нових типів свідчень і документів епохи, так і методологічним різнобарв'ям, що його вносить жвава історіографічна дискусія другої половини ХХ ст. Обговоренню екстремального досвіду воєнних дій, депортації та репресій було присвячено п'яту секцію конференції. Виступ Даниїла Ситника (НаУКМА) торкнувся досить контрверсійної теми формування поліції у Києві у 1941–1943 рр., проте будь-які суперечливості і політична гострота відступають перед чітко означеним методологічним підходом та якісним відбором і аналізом джерел. Даниїл скеровує питання вступу людей до лав поліції Києва у соціальну площину, а також у площину стратегій «маленької людини» перед обличчям турбулентного воєнного повсякдення. Доповідь Юлії Ольхової (НаУКМА) також стосується стратегій людини у пристосуванні до нових умов, але йдеться вже про тісну спільноту депортованих лемків. Юлія використовує усні джерела, що є дуже важливим для побудови історичного нарративу від самих акторів, особливо якщо ці актори є (або були) маргіналізованою групою. Андрію Богданенку (НаУКМА) йдеться радше про вибудовування комунікації як стратегії церковних еліт і вірних для «порятунку» витісненої радянською владою з публічного простору та людського повсякдення греко-католицької церкви. Лейтмотивом секції також стали специфіка артикуляції та пригадування травматичного або «забороненого» досвідів і важливість виведення такого досвіду з маргінесу на перший план дослідницької уваги.

Звісно ж, з усього різноманіття досвідів модерної людини історики не могли не звернути уваги на діяльність власної професійної групи. В рамках шостої секції конференції виступили Микола Федяй (НаУКМА), котрий звернувся до питання штучності та обмежень, які накладає класифікація на історіографічну розвідку на прикладі історичних праць про канонізацію святих Бориса і Гліба, Маргарита Стафійчук (НаУКМА) із доповіддю про модерну історичну біографію ордината Станіслава Радзивілла, та Владислав Андреев (НаУКМА), доповідь якого стосувалася радянської історіографії візантійського іконоборства. Дискусія, яку модерував аспірант кафедри історії НаУКМА Степан Бліндер, спонукала слухачів порефлексувати над інтелектуальними трансферами всередині спільноти істориків, процесом формування історіографічних кліше. Секція також актуалізувала

питання декотрої методологічної неповороткості історії історичної науки, яка, описуючи новітні історіографічні тренди, робить це у цілком, так би мовити, позитивістський спосіб або звертається до шкідливих узагальнень.

Остання, сьома секція конференції повернула учасників та слухачів до теми ідеології у Радянському Союзі. Щоправда, тепер уже не з боку влади, що працювала над її поширенням, а з боку посередницької ланки між споживачами та творцями офіційного дискурсу, з боку радянських журналістів. Оскільки доповіді стосувалися зовсім різних епох радянської історії, ми мали змогу навіть простежити певну динаміку самостійності цих акторів та, певною мірою, їхньої творчої свободи. Доповідачка Марія Явдошняк (НаУКМА) звертається до активно обговорюваної серед советологів теми співвідношення сміхової культури та влади у період пізнього сталінізму. Закономірним результатом втручання влади у цю сферу, як простежує дослідниця на матеріалах гумористичного журналу «Перець», стає індоктринація гумору, а передбачуваний, контрольований та заідеологізований гумор перестає бути смішним. Володимир Кудея (НаУКМА) ознайомлює слухачів

із питанням шаблонних структур у радянській пресі та дискурсивних стратегій радянських музичних журналістів у статтях про західні рок-гурти. Роман Коваль (НаУКМА) досліджує пресу періоду перебудови та виявляє слабкість розвитку проекту лібералізації та гласності у пресі на периферії держави. Дискутант Андрій Ферт, підсумовуючи, на перший погляд, доволі строкату динаміку кожного дослідження, закликав слухачів та доповідачів секції до роздумів над можливістю відокремлення автора від його нарративу, людини – від ідеологеми, яку вона ретранслює.

Такими були два дні інтенсивного інтелектуального обміну в рамках конференції «Досліджуючи минуле...», і, допоки я намагаюся підбити підсумки, мимоволі для мене стає зрозумілим, що узагальнення неможливе, а сформувані «генеральну» лінію нашої дискусії дуже важко. Таке синтетичне узагальнення суперечить самому характеру заходу, після відвідин якого епоха модерну з монолітного сірого сукна перетворюється у свідомості на різнобарвний зшиток. Напевно, таким і має поставати людський досвід у фокусі гуманітарного дослідження – контрастним, несподіваним і різним.

A. Klymenko

INDIVIDUAL AND SOCIETY IN THE “TURBULENT” MODERN AGE: MULTIPLICITY OF EXPERIENCES, PRACTICES AND STRATEGIES

**(Review of the international conference of young researchers
“Searching the past: human within the modernity change”)**

Матеріал надійшов 06.03.2020

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)